

Vissers-volksgeloof (3)

W. Lanszweert

(Vervolg van vorig nummer)

Mirakels verbonden aan de bedevaartsoorden

Het vinden van de O.L.Vrouwebeelden en Heilige Kruisen op zich werd reeds als een mirakel aanzien. Op sommige van deze bedevaartsoorden gebeurden ook mirakels.

Hieronder geven we U enkele voorbeelden.

Duinkerke

Volgens de overlevering beschermde "Notre Dame de la Fontaine" te Duinkerke de stad. Dit gebeurde reeds in 1405, amper twee jaar na de ontdekking van het beeld. Een Engelse vloot kwam zich voor de Duinkerke haven leggen, viel niet aan en keerde terug. De mirakuleuse werking was evenwel blijkbaar niet sterk genoeg, Duinkerke werd nadien in 1436 door de Engelsen, in 1488 door de Fransen en in 1489 door de Oostenrijkers overspoeld. De kapel overleefde evenwel telkens het oorlogsgeweld. Tijdens de geuzentijd werd de kapel gesloten. Dank zij les "Soldats de la Pater-nôtre", die over het bedevaartsoord waakten, kon de kapel gespaard worden. Tijdens de Franse Revolutie werd de inboedel van de kapel helemaal verwoest. Het Mariabeeld overleefde evenwel alle vernielingen. Het was namelijk door een jonge luitenant in veiligheid gebracht, en kon later, na de heropbouw van de kapel in 1815, worden teruggeplaatst.

Brugge

O.L.Vrouw van Blindekens.

Op 18 augustus 1304 stonden de Vlamingen in slagorde voor de Fransen op de Pevelenberg, op 18 km van Rijsel. De grote aanval werd 's avonds door de Vlamingen ingezet. Zowel de Fransen als de Vlamingen beschouwden zich als overwinnaars: de Vlamingen omdat ze de slag op de Pevelenberg wonnen, de Fransen omdat ze de Pevelenberg onmiddellijk na de slag, toen de Vlamingen zich in hun kampement hadden teruggetrokken, weer innamen. Als dank voor hun overwinning (?) zouden de Bruggelingen een grote kaars in offergang van Blindekens naar de Potterie brengen. In het

kerkarchief van de Potterie wordt een kopie bewaard van het oudste document van 1418 in verband met deze belofte. Dit is meteen de oudste belofte die nog steeds in ere gehouden wordt op het Europese continent.

Als gevolg van oorlogsgeweld op het einde van de 16de eeuw heerste er ziekte en hongersnood. Na het aanroepen van O.L.Vrouw kwam er op 14 augustus 1588, "als bij wonder", een schip "St. Michiel" met een lading buitenlands graan te Brugge binnen. Reeds de volgende dag werd er een dankprocessie gehouden.

"Na vijf eeuwen genezing der ogen en verlossing der blindheid": zo schrijft P. Clarys in 1815; "werd zij (O.L.Vrouw van Blindekens) in alle nood niet zonder troost aanroepen."

ONSE LIEVE
VRAUWE
VAN
POTTERYE
Toevlucht der Sondaeren,
En van alle behoeftighe menschen,
Het Oudste Mirakeleus
BEELDT
VAN ONS NEDERLANT,

"Pieter Brandt Stieman, woonachtigh te Sluys, hadden met een Schip in de Noort-zee acht weken blyven ligghen, om te visschen, zonder iet te konnen vanghen, waerom hy seer mistroostigh ende bedroeft was; hy nam synen toevlucht, en betrouwen op O.L.Vrouwe, ende siet! binnen 3 daghen heeft in de wilde zee, met ang-hels, en sley-p-netten, soo veel visch ghevanghen, dat sy eene groote menichte van visch, wel met meer als 60 hoeden souts, in veel vaeten moesten versoutten."

"Eene visscher van Ostende, was in de wilde zee, met syn Schip ghelopen, om visch te vang-

hen; daer-en-tusschen was'er eenen grouwelycken strom opgheresen, ende den voorseyden Visscher hadde door tempeest het roer van syn Schip verloren; Oversulcx was in grote benaueyheit, denckende dat hy dear in zee, door de baeren, ende winden, zoude moeten versmooren; maer indachtigh wesende van O.L.Vrouwe Ter Pottery, sagh naer dese hemelsche Zeesterre, om van haer, met syn Schip, zonder Roer, bestiert te worden, aenroepende haeren ghenadighen bystandt, ende is alsoo, door soo groote peryckelen, zonder eenighen hinder, geluckichlyck tot Ostende, in de havene aengekomen."

"In't Jaer 1641 ontrent O.L.Vrouwe Lichtmisse, was Baudewyn Fery in zee, met syne Medeghesellen, die 33 waeren in getal: dese door stormen en quaedt weder, waeren soo verre ghekomen, ende soo verzeylt, dat sy niet en wisten waer sy waeren, noch en konden aen gheen haevne gheraken. Den Schipper in dese benaudheyt, siende de dootd voor ogen, en wit gheen anderen middel, om uyt de zee te gheraken, als synen toevlucht te nemen tot de H. Moeder Godts: oversulcx vermaende syn volck, dat sy eene Misse zouden beloven, ter eeren Godts, ende van O.L.Vrouwe van Pottery; ende alsoo, naer dat sy in dry weken niet gheheten en hadden waer sy waeren, zyn tot Ostende in goede havene gheluckelyuck aengekomen."

Bredene

In verband met O.L.Vrouw van Bredene lezen we in het werk van Karel Clybouw dat er sprake is van een bijzondere genezing in 1930.

Karel Clybouw schrijft:

"Wij achten het voorzichtig er met nadruk op te wijzen dat het volgende alleen wordt gegeven ten titel van documentatie, en als in onmiddellijk verband staande met de geschiedenis van de kapel."

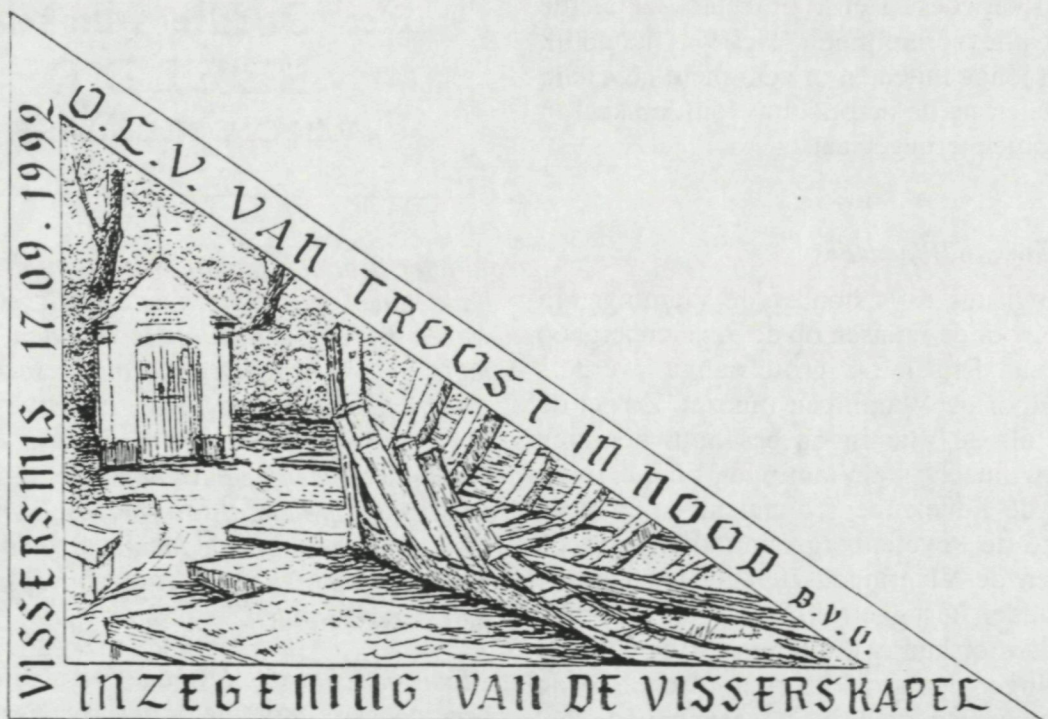
Na deze opmerking brengt hij het relaas van de genezing.

Op 20 september werd een mejuffer van Klemskerke door de dokter als hopeloos opgegeven. De vrouw was bedlegerig en kon geen voedsel meer opnemen. Ze was uiterst verzwakt. De volgende morgen stuurde de vrouw haar zuster naar het kapelletje. Dezelfde dag kon ze reeds iets eten. Tien dagen later stond ze zelf van haar bed op. Op 4 oktober verklaarde de dokter dat er iets "buitengewoons" was gebeurd. In een getuigschrift verklaarde hij dat "de gunstige ommekeer van de patiënte haar oorsprong moest vinden in krachten, die boven de gebruikelijke geneesmiddelen stonden. Op 19 november verklaarde hij de vrouw genezen."

Clybouw baseert zich op getuigschriften van de dokter en op een verslag door de zieke zelf geschreven. In de kapel werd een marmeren gedenksteen aangebracht als herinnering aan deze onverwachte genezing.

Bedevoarten, beloften en ex-voto's

De vissers gingen op bedevaart. Ze gingen gaan "dienen". Dit deden ze in groep ter gelegenheid van bepaalde Godsdienstige plechtigheden of feesten maar dit deden ze evenzeer alleen en dit voor de meest persoonlijke redenen.

Naast die bedevaarten waren er de vele beloften. Beloften die veelal ook veel te zwaar waren en die vrijwel steeds in ogenblikken van angst, onzekerheid en hulpeloosheid werden gedaan.

Het is ontzettend moeilijk om de gemoedstoestand waarin de vissers en de vissersvrouwen verkeerden weer te geven. Dit kunnen we misschien gedeeltelijk aan de hand van volgende brieffragmenten.

“Zeer beminde vrouw wij zijn gekomen op Island den 17 Maart, veel slegt weeder hebben wij gehad op de traverse, altijd de wind uit het noordhoosten, in Maart hebben we ook veel slegt weeder gehad, in de maand van Mei hebben wij maar 4 dagen kunnen visschen van den klare storm den 5den en de 6 Mei was het een weeder gelijk over drie jaar ...”

“... doet ook de goeden dag aan Frans Coulier, van Hanrie hij heeft aan boort geweest van ons de 28 Maerte zij kwamen van een man te begraven die gestorven was, het was een van Mardicke, en wederom in zee komende met hun boot, vonden zij hun schip niet - zij waren met 5 man, en zonder ons zij waren verloren, want het was een benauwelijk weder, ...”

“... Wij hebben verschoeten als wij hebben hoeren zeggen dat Charles Haelyk begraven was in Popeye, wij hebben zijn kruys gezien. Ge ziet ons al te gaere gezoend vordgaen en zied, daer zijn er altijd die hun leeven laeten, hetzij door ongelukken of door ziekte, is het niet pienlijk voor eenen vroeuwe van noyd meer haeren man te zien of kinders hunnen vader.”

“Met veel droefheid laat ik U weten den staat waar wij ons bevonden hebben, van zeder den tijd dat ik op Island vaart, heb ik nog nooit geen zoo een weer ofgestaen, gelijk van paschen tot palmezondag. Maar God zij gedankt wij zijn allen in volle gezondheid ... Maar helaas met tranen in de ogen schrijf ik U dat wij hebben hoeren zeggen dat er zijn die naar Coxyde niet meer zullen komen, ik wenst dat het anders zou zijn. Wij hebben vader gestroken de 19 mei.”

De bezorgdheid, de onzekerheid en de angstgevoelens zijn tussen elke regel van bovenstaande brieffragmenten voelbaar. Het waren inderdaad dergelijke toestanden die de hulpeloze mens zijn vertrouwen deed stellen in zijn geloof en Godsdienst.

Er waren de gewone Godsdienstige handelingen. Zo werd een nieuw vaartuig steeds gewijd. Er werd een mis gelezen ter gelegenheid van de beschepingsdag. In het logies werd een kapelletje geplaatst. Een palmtakje of een stukje paas-

nagel werd in een zakje aan de mast gebonden. Er was een gewijde kaars aan boord, enz.

Maar het zijn vooral de beloften die hier onze aandacht weerhouden. Waar we via bovenstaande brieffragmenten de gemoedstoestand probeerden weer te geven vonden we tevens brieven waarin tot gebed wordt opgeroepen.

“... Beminde Vrouw, laat niet na van zohaast gij dezen brief zult ontvangen van naar Lombartzijde te gaan om God en Onze Lieve Vrouw te bedanken voor onze gelukkige redding.”

“Den 1 April hebben wij niet anders gehad dan slecht weder, den 6 April hebben we zoo eene geweldige zee gekregen dat geheel het schip over eind geslegen was en ons groot zeil gescheurt, maar gelukkig hebben wij geen meschen levens te betreuren, maar wij hebben er afgezien, maar God zij gedankt het zal ook passeeren, ...

... Nu beminde Vrouw het is al gepasseerd, waarvoor wij den heer te danken hebben, ik denk ook dat gij U gebeden met de onze zult vervoegen en den heer bedanken voor onze gelukkige redding.”

En de vrouwen gingen bidden. Ze baden niet alleen op verzoek van hun man. Ze gingen bidden voor het beeld van Onze Lieve Vrouw, voor het beeld Nood Gods te Nieuwpoort, voor de Zaligen Idesbaldes, enz.

In momenten van klemmende angst deden ze beloften.

Zo beloofden ze ondermeer:

- kaarsen te laten branden
- op vastgestelde dagen een hele rozenkrans te bidden of de kruisweg te doen
- een jaarlijkse mis aan Onze Lieve Vrouw te laten opdragen
- te vasten op Hoogdagen
- jaren naeen op bedevaart te gaan
- zieken te helpen
- bevallen moeders bij te staan

Ook de mannen baden vurig en zochten troost en hulp bij het aanroepen van heiligen.

De zee is goed, de zee is rijk ... de zee is gevaarlijk.

Uit brieven:

“... De boot danste lijk een heks. We konden ons niet meer recht houden.”

“... Het was verschrikkelijk. De lucht was zwart. We konden geen wolken zien, 't was al vuur en vlam. Vuurslangen sloegen en wentelden overal open. De Franschen zeggen daartegen de marionetten dansen.”

"... De boot kraakte onder den last van 't water. Geen een die nog een cent voor zijn leven gaf."

"... De kapitein riep ineens: 'Allez, jongens, allemaal aan dek, het is geen avance meer beneden te blijven. Wij zullen lezen.'

En ze baden ... en in hun ellende en sidderend van angst, deden ze beloften hopen op verhoor en redding. Beloften die hen bonden tot aan het eind van hun dagen. Ze deden deze beloften, of individueel, of in groep.

Zo gebeurde het dat volledige bemanningen, zonder ook maar één woord te spreken, zonder de aanwezige familieleden ook maar één blik te gunnen, na hun ontschepping onmiddellijk naar een kerk of kapel trokken om Maria te dienen.

Eén voorbeeld uit de vele:

"Op 16 mei 1895 komt de bemanning van de schoener 'Jeanne' haar belofte houden in de kapel te Duinkerke. Het schip was op 18 april in de Hekla-bocht door een storm verrast geweest en werd op een rots geworpen. Drie bemanningsleden verloren hierbij het leven. Twee van hen werden over boord geslingerd. De scheepsjongen werd de ruggegraat verbrijzeld door de neervallende mast. De bemanning die het land haalde moest zes uren, blootvoets en zonder hoofddekseel, door sneeuw en ijs voor er een IJslandse hut werd gevonden."

Beloften werden steeds ingelost. Zo zag men vissers 'ter beevaart' komen en ex-voto's offeren te Duinkerke, Lombardsijde, Bredene, ...

Naast deze beloften welke in groep werden afgelegd konden de vissers ook individuele beloften doen.

De vissers beloofden:

- een jaarlijkse bedevaart naar O.L.Vrouw (Lombardsijde, Duinkerke, Bredene, enz.)
- een halfjaarlijks kruisgebed bij de kapel van St. Idesbaldus
- een jaarlijkse bedevaart naar 't Godelieve putje te Gistel
- boetedoening in de Veurnse boetprocessie
- ex-voto's te offeren

Vooraf in de Veurnse boetprocessie stapten veel vissers op. Zeer veel IJslandvaarders zijn "processiemannen" geworden. Ze trokken mee als kruisdrager, als wagentrekker, als beeldendrager, als "spaman" (spademan achter het kruis) of als figurant en zelfs als Christusfiguur. (Louis Desaever van Koksijde deed dit jaren naeen als inlossing van een belofte na een redding).

Jaar na jaar trokken ze, soms blootvoets, naar Veurne tot het hen onmogelijk werd. Indien de visser nog niet terug was op de datum van de

processie werd een vervanger gezonden. Deze vervanger werd voor zijn werk betaald. Als men oud en ziek was geworden en men zelf niet meer naar Veurne kon dan werd zelfs nog voor een vervanger gezorgd. Deze persoon deed het boetewerk meestal uit liefdadigheid zonder enige vergoeding. Beloften werden steeds zo lang mogelijk nagekomen. In geval van ziekte of ouderdom werd evenwel meestal ontslag van de zware verplichting gevraagd aan de pastoor.

De pastoor, die hooggeleerde inchristelijke man, die bij deze stoere en noeste zeebonken, doch evenzeer bij eenvoudige en goedhartige lieden, heel wat eerbied afdwong. De dorpsheer die op moreel vlak een grote steun kon betekenen en waar men, in bepaalde gevallen, soms wel een 'tikkeltje' ... bang voor was ...

Stonden die pastoors immers niet wat dichter bij de Almachtige? Hun kledij, hun latijn en rituelen ... daar hing toch een zweem van geheimzinnigheid rond. Pastoors konden meer dan gewone mensen.

Ex-voto's

Bovenstaande uitleg verklaart de aanwezigheid van ex-voto's in kerken en kapellen langs de Vlaamse en Frans-Vlaamse kust. Jammer genoeg is het vele oorlogsgeweld er oorzaak van dat heel wat van deze schatten verloren zijn gegaan.

Toch getuigen ex-voto's tot op vandaag nog steeds van dit harde, onmenselijk, en gevaarlijk leven van vissers en zeelieden in vroegere dagen.

De kapel van Duinkerke is een bezoek overwaard. Deze kapel bezit nog steeds een grote rijkdom aan ex-voto's: scheepsmodellen, schilderijen, aquarellen, platen in goud- en zilverblik, scheepsmodellen in flessen, enz. De muren zijn bezet met marmeren bedankingsplaten.

O.L.Vrouw van de Potterie te Brugge bezit zeer waardevolle ex-voto's. Bijzonder merkwaardig zijn de wandtapijten die mirakelen voorstellen. De drie tapijten meten 1.70 m. op 6.30 m. en stellen achttien mirakeltaferelen voor verdeeld over de drie tapijten. De tapijten dateren vermoedelijk van 1625 à 1650 en werden wellicht gemaakt naar aanleiding van de voltooiing van de nieuwe kapel. Ook op brandglazen worden deze mirakelen weergegeven. Deze brandglazen zijn zeker geschonken voor 1627. Een bezoek aan de kapel kan gemakkelijk gecombineerd worden met een bezoekje aan de kapel van Blindekens. Een bijzonder merkwaardige ex-voto is hier het scheepsmodel "St.Michiel". De

grote maquette: hoogte 2,40 m., lengte 2,34 m. breedte 81 cm. hangt in het midden van de kapel. De oorsprong van deze ex-voto zou volgens de overlevering te situeren zijn in 1588. Als gevolg van oorlogsgeweld op het einde van de 16de eeuw heerste er ziekte en hongersnood. Na het aanroepen van O.L.Vrouw kwam er "als bij wonder" een schip "St.Michiël" met een lading buitenlands graan te Brugge aan op 14 augustus 1588. De ex-voto zou als dank voor de redding van de hongerdood geschonken zijn. Het model in kwestie is evenwel niet van 1588. Het stelt een scheepstype voor uit de tweede helft van de 18de eeuw, doch op de preekstoel van 1695 staat een zeilschip, de "St.Micheil" gebeeldhouwd. In een inventarislijst van de kapel van 1797 staat een scheepsmodel "St.Michiël" vermeld. Er mag dus aangenomen worden dat het mooie scheepsmodel gebouwd werd ter vervanging van het vroegere exemplaar.

Er is veel veranderd, gelukkig maar. Vooral de komst van radio aan boord van schepen en vissersvaartuigen is van het allergrootste belang. De schepen zijn veiliger, er is een degelijk uitgebouwde reddingsinfrastructuur, er is de heliflight van Koksijde. Doch de zee zelf is niet veranderd.

Bij een bezoek aan de visserskapel van Bredene zal U opvallen dat daar zeer recente "ex-voto's" hangen: kleurenfoto's van moderne vissersvaartuigen!

De kapel van Bredene bewijst dat de mens nog altijd een zwak wezen is, dat nog steeds siddert en beeft van angst bij nakend onheil, zijn toevlucht nemend tot zijn geloof.

(SLOT)

Literatuurlijst

- Bedevaartplaatsen van Vlaamse vissers en zee-lui, samenvatting causerie door W. Debrock, Mededelingsblad van de Vrienden van het Nationaal Visserijmuseum van Oostduinkerke, blz. 47
- 't Crucifix op den zeedijk bij Nieuwpoort in 1572, K. Loppens - Biekorf - 45ste jaar wintermaand '39
- De laatste Vlaamse IJslandvaarders, Juul Filliaert
- De IJslandvaarders van de Westkust, Bert Bijmens
- Een datum voor de "boot van Blindekens", H. Lobelle-Caluwe, Het Brugs Ommeland, 1983
- Extracten uit het rekenboek van de Confrery H. Kruis te Wenduïne
- Ex-voto marins dans le monde, musée de la marine, Paris, 1981

- Gedachtenis aan de zeewijding te Wenduïne, 1979
- Gedachtenis aan de zeewijding te Wenduïne, 1983
- Gedenkboek 250 jaar Visserkapel, Bredene
- Geschiedenis van de Visserskapel Onze Lieve Vrouw ter Duinen te Bredene, Karel Clybouw
- Heist-aan-Zee en zijn verleden, J. Nollet, 1909, Heist-Leeft 1982
- Het heilig kruis van Damme
- Het "Heilich Cruisse" van Middelkerke, A.V., de Badgast 1936, nrs. 14 & 15
- Hoe Sint Idesbad's kruis verween ..., K. Loppens, Westvlaamsch archief van Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore - bijblad van Biekorf - 2de jrg. schrikkelmaand 1940, nr. 1
- Kroniek der Blankenbergsche Visschersbedevaart naar O.L.Vrouw van Meetkerke, Jan Baert
- Legende betreffende het wonderdadig kruisbeeld berustende in de parochiekerk van Wenduïne
- Leven, mirakelen en wondere vinding van het heilig en ongeschonden lighaem van den zaligen Idesbaldes, derden abt van de vermaerde Abdye van Duynen, gedrukt in 1828
- "Liber Memorialis" van de St. Niklaasparochie van Oostduinkerke
- N.D. des Dunes Dunkerque
- Nieuwpoortse Geschriften, zo zag Juul Filliaert zijn Westhoek, Heembibliotheek "Bachten de Kupe", nr. 16/1980, artikel: O.L.Vrouw van Lombardzyde, Wat er met het vermaerde beeld gedurende en na de eerste wereldoorlog gebeurde
- Notre-Dames des Dunes et sa Petite Chapelle de Dunkerque, Laurentine Moritz-Bart
- O.L. Vrouw van Assebroek, Brugge 1955
- Ontstaan en betekenis van ex-voto's, M. Siffer, Mededelingsblad van de Vrienden van het Nationaal Visserijmuseum van Oostduinkerke, blz. 297
- Scheepssportretten en Scheepsmodellen in de volkskunst, Nederlands Volksleven, 13de jrg., 1963, nr. 4
- Taboes en bijgeloof in de Visserij, W. Lanszweert, Het Visserijblad
- Uittreksel uit de inventaris van de kerk van Wenduïne, 31/12/1971
- Van Blindekens naar de Potterie
- Van zijn hand, uitgave 1990, artikel: de toren en zijn bewoners, Juul Filliaert
- Vissersmis 1982, M. Siffer, Mededelingsblad v.d. Vrienden v.h. Nationaal Visserijmuseum
- Vissersmis 1985, M. Siffer, Mededelingsblad v.d. Vrienden v.h. Nationaal Visserijmuseum
- Wat IJslandvaarders vertellen ..., W. Lanszweert